

Radomil Hradil

Působení televize

Obsah

Televize	1
Působení televize na telo	3
Působení televize na duši a ducha	7
Vývojové a společenské aspekty televizního diváctví	16

Televize

Třebaže historie televize není nijak stará, stal se tento hromadný sdělovací prostředek jedním z určujících faktorů naší kultury a civilizace. V této kapitole se pokusíme objasnit, do jaké míry tomu tak je, proč tomu tak je a jaké to má důsledky.

Náš dům v jednom malém moravském městě (tedy spíše takové větší vesnici, která se stala městem jenom díky vzniku velké chemické továrny a postavení panelového sídliště za vsí) se dříve nezamykal. Tak jako všichni, i my jsme měli hlídacího psa, který pustil dovnitř jen známé, a zamykat nebylo až do sedmdesátých let třeba. Z vyprávění rodičů vím, že dříve, tedy v padesátých a ještě i začátkem šedesátých let, to u nás (kdysi soukromých zemědělců, po únoru 1948 však už jen drobných záhumnkách) vypadalo tak, že bližší i vzdálenější sousedé z ulice se tu a tam stavili na kus řeči, neboli - jak se u nás říkalo - na besedu. Neohlášeně. Když byli prarodiče doma, beseda se konala, když byli v práci nebo na poli, šel soused, který si chtěl popovídat, o dům dál. Tak to tady chodívalo. Když se na přelomu padesátých a šedesátých let objevily na vsi první televizní přijímače, nevlastnil je ani zdaleka každý. Domovy jejich majitelů se stávaly vyhledávanými „zábavními centry“ zvláště pro mladé lidi, a tak i mí rodiče začali spolu s dalšími rodinami navštěvovat jedny takové „šťastné“ majitele za účelem shlédnutí vybraných pořadů. V sedmdesátých letech, jak si již pamatuji, jsme už měli vlastní čemobilý televizor, u nějž se večer shromažďovala celá rodina. Později zůstal tento přijímač prarodičům a rodiče si koupili svůj, takže večery pak trávily obě generace odděleně. To už také žádné návštěvy na besedu nechodily, anebo jen výjimečně, spíše z okruhu příbuzných a po předchozím ohlášení. Dům se po jedné krádeži, k níž došlo, zatímco jsme se všichni dívali na televizi, zamykal.

Dnes zde již nebydlím, ale občas se sem vracím. V tříčlenné domácnosti má každý svůj televizor, což se vzhledem k různorodosti vysílací nabídky i zájmů jednotlivých členů domácnosti zdá být nutností. Večery tak tráví každý u svého přístroje, se svým oblíbeným pořadem (a dům už se mimochodem kvůli požadavkům pojišťovny zamyká bezpečnostním zámekem). Takto to patrně vypadá ve většině domácností takzvaného civilizovaného světa. Avšak hranice televizní civilizace se neustále rozšiřují a televizi dnes už sleduje téměř celá planeta. Když australská cestovatelka Sue Williamsová projížděla v osmdesátých letech Keňou byla svědkem následujícího televizního představení: *„Po večeri jsme zašli do přístřešku jako ze skautského tábora; stál uprostřed mýtiny a komunální televize v něm poskytovala jedinou zábavu. Sledovat marnotratný způsob života hrdinů Dallasu mezi padesátkou*

mužů, žen a dětí, kteří měli prostředky sotva na holé živobytí, byla zkušenost, jež mi nedala spát. Jenže místní si tím hlavu nijak nelámali. Pokaždé když se na obrazovce objevil Larry Hagman, jízlivými poznámkami, zatímco Patricku Duffymu se dostalo radostného uvítání. - „Řeknu vám, tenhle Džejár je špatnej člověk, svěřil mi s vážnou tvářou Mosekův bratr Joseph, sedící po mé levici. Má hromadu peněz, krásnou ženu a skvělou rodinu a chce pořád víc. Víc peněz, víc žen. Větší rodinu. Ekch! To poslední slovo byl výraz nezkrývaného znechucení. Slyšel jsem, že takových lidí je na Západě hodně. ”

Sociologové popsany proces vyjádřili vtipně a trefně: Televize udělala z rodinného kruhu půlkruh. Zatímco před nástupem televize probíhala mezilidská komunikace v kroužku, kdy lidé seděli tvář v tvář, nyní se jejich pozornost přesunula k televiznímu přístroji, který jim doslova nasál do sebe. Tomu byly také přizpůsobeny obývací pokoje, standardně teď uspořádané tak, že proti televizoru umístěnému do nábytkové stěny či trůnicímu na televizním stolku se nachází sedací souprava vyrovnaná více méně do jedné řady: kouzelná skříňka a proti ní lidé. Jak jsme viděli, i tento „půlkruh“ - který v rozvojových zemích není půlkruhem rodinným, nýbrž rodovým či vesnickým – se u nás v devadesátých letech rozpadá a každý zůstává sám se svým televizorem.

Historie televizního vysílání sahá až do dvacátých a zejména pak třicátých let 20. století, kdy se ve světě odehrávaly první pokusy s televizními přenosy. Svým způsobem slavnou kapitolou v historii televize se stala berlínská olympiáda v létě roku 1936 s přímými televizními přenosy vysílanými šest hodin denně. Také britská BBC začala v srpnu 1936 vysílat pravidelně dvakrát denně, hodinu dopoledne a hodinu odpoledne, a v novinách se začaly objevovat první televizní programy. Už od samého počátku vysílání přitom tvořila převážnou náplň programu zábava: filmy, hudba, různá revue - a samozřejmě, vzhledem k politické situaci, také propaganda. A počet vlastněných televizorů rychle stoupal. Ve Spojených státech amerických sledovalo v roce 1948 televizní vysílání dvě stě tisíc obyvatel, v roce 1952 již 15,8 milionu a v roce 1959 pak téměř padesát milionů lidí.

V Československu začalo zkušební vysílání z pražské Měšťanské besedy 1. května 1953, od 25. února 1954 pak bylo pravidelné; televize ovšem vysílala jen čtyři dny v týdnu. Celotýdenní vysílání bylo zahájeno až v prosinci 1958. K pražskému studiu přibyla v průběhu padesátých a začátkem šedesátých let studia v Ostravě, Bratislavě, Brně a Košicích. V roce 1962 byl již v Československu jeden milion platících televizních koncesionářů; v roce 1965 dva miliony, v roce 1969 tři miliony a v roce 1978 čtyři miliony majitelů televizí.

Dnes je situace taková, že lidé - přinejmenším v průmyslových zemích - věnují sledování televize nejvíc času hned po spánku a zaměstnání, respektive škole. Podle zprávy Human Development z roku 1998 strávilo průměrné maďarské dítě u televize ročně 1000 hodin, zatímco ve škole 1100 hodin; japonské dítě strávilo 800 hodin u televize a 1300 hodin ve škole a americké dítě 1300 hodin u televize a 1400 hodin ve škole.⁴² Škola tedy nad televizí vede jen velmi těsně. Český statistický úřad, jak mi bylo sděleno, sledování televize nesleduje. V různých tištěných nebo internetových článcích, ovšem aniž by v nich byl udán zdroj informace, se můžete setkat s rozdílnými údaji. Podle jednoho dnes průměrný Američan tráví sledováním televize týdně 28 hodin a průměrný Čech 16,6 hodiny, což je o něco více než 2 hodiny denně u nás a 4 hodiny v USA. Podle jiného zdroje sleduje obyvatel ČR televizi denně v průměru dokonce 3 až 3,5 hodiny. Podle průzkumu společnosti Mediaresearch zveřejněného v listopadu 2008 se naše děti dívají na televizi denně 104 minuty, dalších 85 minut stráví sledováním videa a DVD a 34 minut sledováním internetu, tj.

celkem asi 3,7 hodiny strávených denně u obrazovky. Televizor se dnes podle tohoto výzkumu nachází téměř v polovině dětských pokojů, přesněji ve 48 procentech. Je zřejmé, že doba, kterou průměrně strávíme u televizní obrazovky, je značná a činí několik hodin denně. A vzhledem k tomu, že jsou mezi námi lidé, kteří se dívají méně než průměr, existují nutně také lidé, kteří u televize tráví podstatně delší dobu. Co to pro ně znamená? Co se s nimi při sledování televize děje? To je stěžejní otázka, která nás nyní bude zajímat.

Působení televize na tělo

Působení na oko a zrak

Abychom pochopili, jak působí sledování televize na naše tělo, musíme si nejprve říci něco o fungování našeho oka, respektive o našem vidění, a o fungování televizní obrazovky.

Z anatomie lidského oka, konkrétně z charakteru miniaturních svalů ovládajících čočku našeho oka (*Musculus ciliaris*), vyplývá skutečnost, že lidský zrak se nedokáže posouvat plynule, ale jen ve skocích. Můžete si to sami vyzkoušet, když se pokusíte svým zrakem sledovat třeba hranu nějakého předmětu: plynulý pohyb oka není možný, i když si to běžně neuvědomujeme a na tyto skoky jsme zvyklí. To, co vidíme, svým zrakem v podstatě ohmatáváme, a to tak, že na kratičký okamžik spočineme na jednom bodě, a vzápětí se náš zrak posune na další bod. Okamžiky spočinutí se odborně nazývají fixace a trvají jen dvě až šest desetin vteřiny. Skokovým přesunům na další bod se pak říká stakády a naše oko jich za vteřinu vykoná dvě až pět. Když spatříme a prohlížíme si nějakou scénérii, scénu, obraz, obrázek, postupujeme bezděky tak, že svým zrakem viděné rychle ohmatáváme a přesouváme zrak ve stakádách od jednoho markantního bodu k druhému, opět se vracíme, pohybujeme se různými směry a naše oči občas zalétnou i poněkud stranou, aby ověřily vztah mezi viděným předmětem a jeho pozadím a my jsme tak mohli mít, také prostorový vjem.

Tyto nepatrné oční pohyby lze pomocí speciálního zařízení i pozorovat a zaznamenávat. Na následujícím obrázku můžeme vidět zachycené pohyby (tedy fixace a stakády) očí člověka prohlížejícího si obrázek s tváří dívky v šátku. Jak vidíte, jeho zrak se opakovaně vracel k očím a ústům jako určujícím bodům obličeje; samotné kontury tváře svým zrakem nijak podrobně nezkoumal.



Obvykle sice máme dojem, že vnímáme celistvý obraz (a jeho postupné ohmatávání si neuvědomujeme), ve skutečnosti však ostře vidíme jen v úhlu dvou stupňů, vše ostatní je nejasné, rozmlžené, a my získáme celkovou představu jen ohmatáváním viděného. Zajímavé je, že toto ohmatávání je zcela individuální, je určováno zájmem člověka, a mluví se proto o intencionálním vidění. Navíc to není schopnost vrozená, ale rozvíjená během života; chceme-li se naučit dobře pozorovat a vidět, musíme se v tom cvičit. Německý anthroposof Reiner Patzlaff (1943) ve své publikaci o rizicích televizního konzumu *Femsehtüchtig oder femsehsüchtig?* například upozorňuje na pokus, při němž byla třem skupinám lidí - profesionálním malířům, znalcům umění a laikům - ukázána série obrazů a zjišťovaly se jejich oční pohyby. Oči laiků se u abstraktních i konkrétních obrazů chovaly stejně: v malých stakádách se snažily ohmatat celý obraz a něčeho se „chytit“; postupovaly od jednotlivostí k celku. Naopak oči malířů a znalců postupovaly u abstraktních obrazů jinak: velkými stakádami ohmataly obraz jako celek a jednotlivosti pak do tohoto celku začleňovaly.

Zvláštností těchto očních pohybů tedy je, že i když si je neuvědomujeme, jsou evidentně řízeny naší vůlí, respektive naším Já, a závisí na našich zkušenostech (tedy na naší minulosti) a na naší intenci (tedy na tom, co přichází z budoucnosti). Podívejme se nyní na to, jak funguje televizní obrazovka a jak působí na naše vidění. Většina dnes používaných televizních obrazovek jsou takzvané katodové obrazovky, v nichž je koncentrovaný svazek elektronů, tzv. elektronový paprsek, vysílán elektronovou tryskou, za vysokého elektrického napětí prochází vakuem a dopadá na luminiscenční plochu obrazovky; která se v místě dopadu elektronů rozzáří. Tento zářící bod se po řádcích pohybuje velkou rychlostí po ploše obrazovky a vytváří příslušný obraz. Každá obrazovka tak sestává z 625 řádků, z nichž každý zahrnuje 833 bodů. Abychom viděli plynulý pohyb, musí se za vteřinu promítnout 25 jednotlivých snímků. Elektronový paprsek tedy oněmi 625 body obrazovky proběhne 25krát za vteřinu. Ve skutečnosti však proběhne vždy jednou pouze po sudých a jednou pouze po lichých řádcích, takže se na obrazovce během vteřiny objeví 50 polovičních, neúplných obrazů. Ani to však není tak docela pravda, neboť zatímco paprsek rozsvěcí další a další body, ty první již pohasínají, a na obrazovce tak nikdy není nejen úplný obraz, ale ani úplný půlobraz složený z lichých nebo sudých řádků. To, že jakoby vidíme celistvý obraz, je dáno pomalostí, setrvačností našeho zraku.

Jak se ale chová naše oko, když se dívá na plochu obrazovky, na níž vlastně nemůže nic ohmatávat? Vždyť jen se pokusí zafixovat nějaký bod, tento bod už ve skutečnosti dávno pohasl a uhánějící paprsek právě rozsvěcí jinou část obrazu. Oko tedy přeskočí na jiný, právě viditelný bod, ale ani ten už tam v tu chvíli není. Můžeme předpokládat, že po několika marných pokusech oko svou snahu vzdá. A to se skutečně děje. Pohyby oka se zpomalí a oko nyní vykonává již jen asi jednu stakádu za vteřinu; došlo tak ke snížení počtu očních „skoků“ téměř o 90 procent, v porovnání například se čtením. Aktivita oka je výrazně utlumena a výsledkem je upřený, strnulý pohled, kterému se jinak říká též „zírání“. K tomu navíc přistupuje utlumení akomodačních pohybů oka, tedy přeastřování zraku na různé vzdálenosti. Při akomodaci se jedná o přesun ohniska vidění, tedy bodu křížení obou zrakových os, což je spojeno s činností akomodačních svalů. Při sledování televize jsou však všechny viděné předměty na stejné ploše obrazovky a oko nemá proč akomodovat. Občas sice provede fixaci mimo obrazovku, tam se však většinou nachází stěna,

takže ani v tomto případě se akomodační svaly nemusí nijak zvlášť namáhat. A všichni víme, co se děje se svaly, které se nenamáhají.

Avšak ochabování očních svalů není tím hlavním problémem, k němuž směřuji. Tím je naprosté omezení tělesné aktivity v oblasti zraku. A nejen tam k tomu se hned dostaneme. Takové utlumení aktivity ovšem signalizuje omezení činnosti vůle člověka a snížení možnosti působení jeho Já ve fyzickém těle. Jak k tomu dochází a jaké to má důsledky, si ještě ukážeme.

Nejen oči, ale také mozek, srdce a metabolismus

Oči samozřejmě nejsou od ostatního organismu izolované; proto není divu, že podobný útlum zjišťujeme i v jiných částech organismu. V roce 1970 přišli vědci na to, že při sledování televize se mění bioelektrická aktivita mozku a znamenávaná na elektroencefalogramu (EEG). Zatímco při bdělém stavu spojeném se zrakovou aktivitou převládají v mozku takzvané beta vlny (14-30 Hz), objevují se při zavřených očích, při odpočinku nebo i meditaci pomalejší alfa vlny (8-13 Hz). Zjistilo se, že při sledování televize prudce ubývá beta vln a převládají alfa vlny. Divák se tedy dostává do takzvaného „stavu alfa“. Co to znamená? Vypovídá to o tom, že bdělá, analytická aktivita mozku klesá a člověk se dostává do určitého stavu transu. Tím jsme tuto situaci ovšem jen jinak nazvali, ale nevysvětlili. Co tedy znamená takový stav transu? Z anthroposofie Rudolfa Steinera víme, že za normálního bdělého stavu jsou všechna čtyři těla člověka propojena: fyzické, éterné, astrální tělo i lidské Já. V bezesném spánku se Já s astrálním tělem oddělují a vracejí se do původní domoviny člověka, tedy do duchovního světa, zatímco fyzické tělo je regenerováno tělem éterným, které s ním zůstává spojeno. Když dojde i k oddělení éterného neboli životního těla, člověk umírá. Pak jsou tu ovšem ony zvláštní stavy snění během spánku, ale také „bdělého snění“, stavy na prahu bdění a spánku, kdy se Já a astrální tělo z těla fyzického a éterného mírně povysunou, ale neoddelí se docela. A právě k takovým stavům patří i stav transu. Co ovšem takové povysunutí naší individuality z těla znamená?

Možná to znáte z vlastní zkušenosti: zvolna usínáte, nebo se zvolna probouzíte, když vtom vás něco důležitého napadne. Nápad je tak podstatný, že vás vytrhne z usínání a vy o něm přemýšlíte, v duchu si ho přehráváte, a tím ho fixujete; někdo si ho dokonce i zapíše. Když to neuděláte, může se vám stát, že usnete, a po probuzení si už nedokážete vzpomenout, co to bylo. Co se přitom dělo nadsmyslově?

Já člověka a jeho astrální tělo se povysunuly z usínajícího těla fyzického a éterného, tím se svou částí dostaly do duchovního světa a mohly tak přijmout inspirace jeho bytostí, třeba vlastního vyššího Já. Tím, že se neoddelí zcela, mohou si tuto inspiraci uchovat. Podobně i při stavu transu se člověk poněkud oddělí od svého těla, otevře se duchovním inspiracím, vedení duchovních bytostí, ovšem za cenu toho, že se do určité míry vzdá vlastní vlády nad sebou samým; do jeho těla mohou částečně vstupovat jiné - ať už jakékoli - duchovní bytosti.

Zdá se, že při sledování televize dochází v náznaku k něčemu podobnému: naše Já je ochromeno a je donuceno poněkud opustit naše tělo; ztrácí nad ním výsostnou vládu. Nyní do něj může bez překážek vstupovat něco jiného či někdo jiný. Už jen čistě na základě fyziologických dějů je tedy zřejmé, že televize není dobrým sluhou a zlým pánem, jak se někdy říká, ale že v zásadě může být jen naším pánem, nikdy sluhou. Zda pánem zlým, či dobrým, nechť posoudí každý sám. A domnívá-li se někdo, že u něj tomu tak není a že on svým kritickým výběrem pořadů a jejich stejně

kritickým a nezúčastněným sledováním zůstává pánem sama sebe i televize, pak bohužel musím říci, že podléhá omylu a že tomu tak není.

Částečná ztráta možnosti zasahování našeho Já do našeho těla se projevuje také změnami metabolismu. Obezita televizních diváků totiž zdaleka není způsobena jen omezením tělesného pohybu a konzumací piva, sušenek a dalších pokrmů, ale také jevem, který odhalili američtí vědci v roce 1992. Třebaže je člověk již před sledováním televize bez tělesného pohybu a v klidu, při sledování televize poklesne jeho spotřeba energie o 12 až 16 procent oproti výchozí hodnotě. To znamená, že při sledování televize spotřebováváme podstatně méně energie než při naprostém nicnedělání! Čím je to způsobeno?

Je to způsobeno celkovým utlumením, mohli bychom dokonce říci ochromením organických procesů, což souvisí právě s uváděným poklesem mozkové aktivity, respektive s nuceným částečným rozpojením našich těl. A dochází tomu prostě při pohledu na puštěnou obrazovku, bez ohledu na druh pořadu, který přitom sledujeme. Frekvence srdečního tepu se snižuje o 10 procent, tj. asi o 7 tepů za minutu, respektive o 420 tepů za hodinu. Vyšetření tomografem ukazují, že utlumený je i metabolismus mozku.

Televizní divák se tedy krátce po zapnutí televizoru dostává do transu, jeho metabolismus zpomaluje svou činnost, mozek přechází na útlumový režim, Já je nuceno vysunout se z těla. Divák se ocitá na pokraji usnutí; a mnozí z vás jistě znají z vlastní zkušenosti velký uspávací účinek obrazovky: kolikrát jste se na sebe hněvali, že jste zaspali rozuzlení dalšího dílu vašeho oblíbeného seriálu! Obrazovka působí chtě nechtě jako sedativum, čemuž se tvůrci pořadů samozřejmě snaží zabránit, protože spící divák není divák. Ve zvukové stopě se občas objevují hlasité akustické signály, výkřiky, výbuchy, kvílení nebo i náhlé zrychlení a zesílení doprovázející hudby, tak aby uvolňující se Já bylo vtaženo zpět do těla. Možná jste se také někdy podívovali, proč televizní komentátoři používají tak strašnou intonaci; inu, zkuste někdy pozorovat sami sebe, co s vámi tato intonace dělá. Možná zjistíte, že určitým způsobem pozměňuje konfiguraci vašich bytostných článků, že ve vás vyvolává určité napětí, že nějak modeluje vaši duši.

Vedle zvukových efektů slouží témuž účelu také efekty optické, především velmi rychlý střih, švenky, zoomy atd. Průměrná doba trvání jednoho záběru se dnes podle žánru pořadu pohybuje mezi 2 a 5 vteřinami. Každé takové náhlé vtažení Já do těla ovšem způsobuje úlek a je spojeno s vyloučením stresových hormonů do krve (konkrétně se jedná o hormony nadledvin kortisol a adrenalin). Ukazuje se, že účinnost těchto hormonů v organismu klesá a organismus se na jejich permanentní přítomnost v krvi adaptuje. Tvůrci pořadů musí tudíž k docílení stejného budícího efektu používat čím dál razantnější prostředky. Tělo je tak vlastně ustavičně vystaveno mírné otravě, zároveň si však na ni zvyká a potřebuje ji. Podobně jako u návykových látek vyžaduje i tělo televizního diváka stres, aby dosáhlo navyklé hladiny stresových hormonů. To je další doklad toho, že být si to nepřipouštíme, televize je vždy naším pánem, nikdy sluhou.

Působení televize na duši a ducha

Televize a násilí

O příčinné souvislosti mezi násilím shlédnutým v televizi či ve filmu a násilím spáchaným v realitě se už vedlo mnoho diskusí. Odpůrci argumentují tím, že lidská duše nefunguje tak primitivně, aby se shlédnuté bezprostředně odráželo v konaném. V tom mají jistě pravdu, nicméně některá pozorování či výzkumy naznačují, že je zde velmi významná souvislost. Německý psycholog profesor Manfred Spitzer (1958) tak například ve své knize *Vorsicht Bildschirm!* (Pozor obrazovka!) uvádí příklady brutálních scén z různých filmů, které byly krátce po odvysílání v televizi páčány také reálně. Týkalo se to přepadení, vražd, ale také sebevražd. Psycholog Armin Schmidtko a psychiatr Heinz Häfner zkoumali četnost výskytu sebevražd v Německu v souvislosti s odvysíláním seriálu *Smrt jednoho studenta*, v němž hlavní hrdina, devatenáctiletý hoch, skočil jedné noci pod vlak. Seriál běžel v televizi ZDF v lednu a únoru 1981 a repríza se vysílala v říjnu a listopadu 1982. Zmiňovaní vědci zjišťovali počet sebevražd spáchaných skokem pod vlak u různých věkových kategorií obou pohlaví v letech 1976 až 1984. Zatímco průměrný počet takto spáchaných sebevražd u mužů ve věku 15 až 29 let byl (bez roků 1981 a 1982) 33, v těchto dvou inkriminovaných letech bylo spácháno 101, respektive 91 sebevražd. Že se zde jednalo o napodobování, lze soudit i z toho, že byl zaznamenán prudký nárůst počtu sebevražd u mužů příslušné věkové kategorie, zatímco u žen této věkové kategorie byl nárůst jen malý, stejně jako u mužů středního věku (30 až 39 let). U starších mužů a žen k žádnému zvýšení nedošlo.

Na námitku, že tito sebevrazi pod dojmem filmu pouze změnili způsob sebevraždy, kterou by i tak spáchali, lze odpovědět, že nebylo zaznamenáno snížení počtu sebevražd provedených jiným způsobem, a že tedy nedošlo k pouhému přesunu mezi kategoriemi, ale ke skutečnému zvýšení počtu sebevražd.

Nyní si uvědomme množství brutality, vražd, násilností, zneužívání atd., které průměrný divák zkonzumuje. To množství je obrovské: podle výzkumů ze druhé poloviny 90. let shlédlo americké dítě do svých 10 či 11 let v televizi již 8000 vražd a více než 100 000 násilných činů. Děti v domácnostech s kabelovou televizí shlédly do svého 18. roku života 32 000 vražd a 40 000 pokusů o vraždu. To je v podstatě nepředstavitelné množství. Záplava obrazů a scén, v nichž člověk ubližuje člověku, v nichž se k sobě lidé chovají jako zvířata (zvířata ať mi toto úsloví odpustí), v nichž se vše odehrává podle našeho zvrhlého pochopení a výkladu světa. Neustále se tak díváme na praktikovaný zákon džungle, který však ve skutečnosti vůbec neexistuje: sami jsme si jej vymysleli, zatímco v džungli panuje symbióza, rovnováha a obětování se ve prospěch celku.

V 73 procentech těchto zobrazovaných násilných činů navíc pachatel zůstává nepotrestán, více než polovina těchto činů (58 %) je kromě toho zobrazována bez reálných nepříjemných následků, tedy bez bolesti, poranění a poškození. Jen ve 4 procentech případů byla ukázána nenásilná alternativa řešení problému. To vše byly výzkumy provedené v USA. Jiný výzkum prováděný v Německu a publikovaný v roce 2004 ukázal, že násilí se vyskytovalo v 79 procentech všech pořadů, zatímco o deset let dříve, na začátku devadesátých let, to bylo jen 48 procent. V každé hodině televizního vysílání bylo ukázáno v průměru 4,12 nejtěžších násilných činů (například vražd) a 5,11 těžkých násilných činů (například uhodit někoho se záměrem poškození).

Jistě tomu není tak, že by každý, kdo shlédne vraždu, sám šel a vraždil. Na druhou stranu by bylo naivní domnívat se, že v nás tento konzum virtuálního násilí

nezanechává žádné stopy. Dokonce bychom mohli říci, že je až s podivem, že při tom množství denně shlédnutých násilností není kriminalita ještě vyšší a že se vzájemně na setkání netlučeme. Čemu za to vděčíme? Jedině snad našim morálním silám, tedy síle našeho Já, a naší schopnosti vnímat ve svém lidském protějšku člověka, to jest bytost nadanou Boží jiskrou. I když si to většinou neuvědomujeme, je to právě tento vjem duchovní esence druhého člověka, který nás vede k lidskému vzájemnému chování, k respektování důstojnosti druhého člověka. Pomíjím tedy nyní případy, kdy je morální chování podmíněno zvenčí společenským tlakem, strachem z trestu, strachem z vyobcování atd. Ve skutečnosti by vnější tlak, tedy celý systém vymáhání práva a trestní odpovědnosti mohl vést maximálně ke společnosti strachu, ke společnosti lidí jednajících sice dle zákona, nikoli však morálně, a tedy by vlastně ani nebylo možné hovořit o morálce, o lidské společnosti, o lidech.

Veškerá morálnost má původ v duchovním světě; a kdo existenci tohoto světa neuznává a nechce o ní nic vědět, tomu žádné zdroje morálnosti nezbyvají. Neboť v tomto světě - ve světě hmoty a jejích zákonů nic, co by bylo možné označit za morální, neexistuje. Jedině spojení s duchovním světem je nám zdrojem skutečných morálních sil a jediné tyto morální síly nám mohou pomáhat v tom, abychom odolali vzorům násilí, jež jsou nám v televizi a filmech permanentně předváděny. Zároveň nám však televize, jak jsme viděli, v tomto spojení s duchovním světem zvláštním způsobem zabraňuje, když ochromuje naši vůli a naše Já a otevírá nás vlivům, které chtějí naše Já obejít, a tím oslabuje naše morální síly a snižuje naši odolnost vůči viděnému násilí.

Chceme-li se dále zabývat působením televize na lidskou duši, musíme přece jen rozlišovat mezi dětmi a dospělými, i když mnohé platí pro všechny lidi bez rozdílu. V některých ohledech je však dětská duše, která dosud nemá takový rezervoár zkušeností z tohoto světa jako dospělý, ohrožena více. Věnujme proto nyní svou pozornost právě dětem.

Televize a děti

V roce 2003 zveřejnila americká nadace Kaiser Family Foundation studii věnovanou konzumu elektronických médií v USA. Z této studie vyplynulo, že americké děti mladší šesti let stráví denně u obrazovky televizoru, počítače a videorekordéru bez dvou minut dvě hodiny. Tyto bezmála dvě hodiny se ovšem týkaly i dvouletých dětí, které 8 až 13 hodin denně prospí; to tedy znamená, že tyto maličké děti konzumují po 13 až 22 procent svého bdělého stavu virtuální realitu. To má ovšem své důsledky; i v tomto případě jak na tělesné, tak na duševní úrovni, přičemž se tyto úrovně samozřejmě vzájemně prolínají a ovlivňují.

Rozdíl mezi virtuální a reálnou realitou je nám všem zřejmý. I když pomineme nereálnost situací a dějů ukazovaných v televizi a ve filmech, postrádají samotné předměty virtuálního světa mnohé z naší skutečné reality. Díváme-li se na televizi, vidíme určité obrazy a slyšíme zvuky, a ty v nás společně vyvolávají příslušné duševní (převážně emocionální, řidčeji myšlenkové) pochody. Zatímco jsme však zrakem a sluchem vtahováni do virtuálního světa, zůstáváme ostatními smysly v místnosti, v níž se při sledování televize nacházíme. Vnímáme teplotu, pachy, doteky atd. jiného světa, než v jakém se právě pohybujeme svou myslí. Dochází k rozpolcení smyslové činnosti, lépe řečeno k oddělení několika smyslů od duševního prožívání. To je dosti ojedinělá situace; vlastně přitom dochází k tomu, že naše pozornost, náš duch, tj. naše Já je vytažováno z těla a oddělováno od smyslových orgánů. Dospělý člověk se s touto situací víceméně dokáže vyrovnávat, avšak dítě, zejména velmi malé dítě, je tomuto působení televize vydáno napospas v mnohem

větší míře než dospělý. Ten za svůj život již učinil velké množství zkušeností v reálném světě a ví, jaké vjemy ostatních smyslů se obvykle pojí s tím, co právě vidí: jaké to je, když fouká prudký horký vítr a nese s sebou prach a písek, nebo když fičí sněhová vánice, když člověk plave v moři a sůl ho štípá do očí a v ústech, když v teplém vlhku pralesa kypí život, když sedí v autě, které prudce zabrzdí, nebo když dostane ránu pěstí do obličeje.

Všechny poznatky o světě, které dítě získává prostřednictvím televize, jsou tudíž okleštěné a tím v podstatě nereálné, a tedy svým způsobem lživé. Dítě je prostřednictvím televize neustále naplňováno lží o světě. I sebelepší film o zvířatech nás vlastně klame, protože se nesetkáváme se skutečným zvířetem, ale jen s jeho obrazem, navíc nejrůznějším způsobem zkresleným. Nemůžeme cítit, jak zvíře páchne, jak je v místě, kde žije, právě teplo nebo zima, jaké je zvíře na pohmat, nemůžeme vnímat jeho duši. Nežijeme vnímat reakci zvířete na nás samotné, protože vidíme a slyšíme jen reakci zvířete na filmový štáb.

Nemůžeme si sami určit, co chceme o zvířeti vědět, co a jak chceme pozorovat. Vše, co vidíme, pro nás natočil a tedy viděl někdo jiný, vše vidíme z perspektivy někoho jiného, v tomto případě kameramana. Musíme jen pasivě přijímat to, co se on nebo režisér rozhodnou natočit. Když se v nás vynoří impulz, že bychom se chtěli podívat podrobněji na určitý aspekt života a chování zvířete, že bychom si některou část jeho těla chtěli prohlížet déle, a třeba z různých úhlů a za různého pohybu této části, máme můlu, neboť nemůžeme ovlivnit vedení kamery, která směřuje naši pozornost, a tento impulz musí pohasnout. A to se děje neustále, až se člověk zcela oddává pasivnímu přijímání toho, co určuje někdo jiný.

To je také stěžejní zážitek dítěte při sledování televize; zážitek, který si my dospělí většinou ani neuvědomujeme, ale který je pro malé dítě zcela nezvyklý a ve své podstatě děsivý: Předě mnou se odehrávají různé děje, které mě vtahují, ale ať dělám, co dělám, protagonisté těchto dějů, mě nevnímají, nereagují na mě, je jim jedno, co dělám a jestli tu jsem, jsem jim zcela lhostejný. A dítě se z aktéra zvolna - ale vlastně velmi rychle - stává divákem, tedy člověkem pasivně přijímajícím svět tak, jak je mu předkládán. Uvědomíme-li si, že volná aktivita vedená naším Já je velkou částí toho, co dělá člověka člověkem, musíme říci, že diváctví znamená rezignaci na část vlastního lidství a divák tak v určité své části přestává být člověkem a stává se - strojem.

Zploštěné prožívání dětského organismu u televizní obrazovky se však odráží i v utváření tělesných orgánů, zejména mozku. Mozek malého televizního diváka si vytváří méně synapsí, což snižuje jeho myšlenkové možnosti pro celý další život; zde jsou reálné prožitky nezastupitelné. Negativně ovlivňována jsou však i další ústrojí. Dr. Patzlaff shrnuje vliv televize na organismus dítěte do těchto bodů:

- První zásadní fáze vývoje mozku je ukončena ve třech letech. Pokud do té doby nemá dítě možnost plné šíře reálných zážitků, sníží se počet vytvořených synapsí oproti normálu o 25-30 procent.
- Napřímení, chůzi a koordinaci rukou se dítě učí v prvních čtyřech letech. Od čtvrtého do desátého roku pak dítě může rozmanitou činností rozvíjet především jemnou motoriku končetin.
- V prvních čtyřech letech se také rozvíjí ostrost zraku a plastické prostorové vidění.
- Jemná motorika oční muskulatury se ovšem rozvíjí i po čtvrtém roce života, a to zhruba až do devíti let.
- Absence pohybu při sledování televize a zaplavování vlastního vnitřního světa obrazy, které nemají žádnou souvislost s realitou dítěte, a informacemi, které pro něho

nemají žádný význam, vedou k jeho deprivaci, která má v tomto věku tak závažné následky; že je nutné označit ji za násilí páchané na dětech.

Patzlaff se dále zmiňuje o práci amerických fyziologů, kteří měřili mozkovou aktivitu dětí trávících velkou část svého času u televize. Podle jejich zjištění je mozková kůra dětí, které se sledování televize věnují 10 až 15 hodin denně, „prázdná jako poušť“ Vědci u těchto dětí také konstatovali „úplnou ztrátu schopnosti imaginace. Některé z nich nebyly schopny nakreslit z paměti ani ty nejjednodušší věci každodenní potřeby, jako například hmek.

Shmeme-li to, můžeme jako důsledek nadměrného (otázkou ovšem je, kde je ona „míra“) sledování televize v raném dětském věku uvést tato poškození: snížení počtu nervových synapsí a z toho vyplývající omezené možnosti myšlení v dalším životě, poškození zraku a omezení jeho možností, omezení motoriky, poškození představivosti, ochromení vůle, rozvoj životní pasivity a vytvoření závislosti na médiích, určování pozdějšího života cizími, zejména mediálními tlaky místo sebeurčování.

Patzlaff proto doporučuje omezit dobu sledování televize dětmi, podněcovat je k vlastní aktivitě, podněcovat rozvoj jejich představivosti, nenechávat děti samotné u televize. Tato výzva se stává zvláště naléhavou, připomeneme-li si, že 48 procent dětí v ČR má televizor ve svém pokojíku. Patzlaff říká: *„V každém případě by si měl dospělý vzít za povinnost dítě při sledování televize doprovázet, dokonce i tehdy, jedná-li se o čistě dětský pořad, který vypadá jako snadno srozumitelný. Dítě má skoro vždy otázky a postřehy, o kterých se chce s dospělými pobavit, a mělo by k tomu mít příležitost, aby nebylo ovládnuto obrazy, ale aby je vhodným zpracováním samo ovládlo. Kromě toho tak dospělý u dítěte podporuje jeho uvědomování si zrakového pochodu, a to je důležitý cíl, nemá-li se z dítěte stát otupělý konzument televize.“*

Televize však nepředstavuje problém jen pro děti předškolního a školního věku, ale svým způsobem i pro novorozeňata. Podívejme se nyní na tuto věkovou kategorii blíže.

Televize a novorozeňata

Nikoho by asi nenapadlo posadit, respektive položit kojence před televizor. Nicméně matka navyklá každodennímu sledování televize si bude těžko odvykat a sotva si jej dokáže odříct. I kojenci se tak v mnoha domácnostech chtě nechtě stávají konzumenty tohoto média, například při kojení. O případech, kdy je televizor součástí výbavy pokojů v porodnicích, ani nemluvě. A mýlil by se ten, kdo by se domníval, že novorozeňata televizor nevnímají a jeho přítomnost je jim lhostejná.

Především si musíme uvědomit, že televizor odvádí pozornost lidí v místnosti, v tomto případě tedy především matky, která přestává být duchem přítomná. Malé dítě je s matkou velmi bytostně spojeno a svým Já, které je dosud spíše na periférii, jakoby kolem dítěte, vnímá nadsmyslové dění ve svém okolí. Proto také okamžitě registruje matčinu nepřítomnost duchem; ta v něm vyvolává strach, protože je pro něho nepochopitelná a hrozivá. Německá psychologka Jirina Prekopová například uvádí, že prvotním smyslem kojení není poskytování obranných látek obsažených v mateřském mléce, ale že podstatně důležitější je těsný kontakt s matkou, který podmiňuje emocionální vývoj dítěte. Matka a dítě jsou tváří v tvář, dívají se na sebe a navzájem na sebe reagují. Narozený člověk přichází na tento svět, navazuje vztah se svým nejbližším člověkem, s matkou, ale i se světem jako takovým, a to, nakolik

harmonicky tento proces (takzvaný „bonding“) probíhá, určuje do značné míry vztah dítěte k matce, k ostatním lidem a ke světu v pozdějším životě. Bude mít dítě důvěru v lidi a svět? Zažilo v prvních okamžicích svého pozemského života zájem, péči a lásku? Anebo se jeho matka nechávala vtahovat do nepochopitelného světa virtuálních postav a dějů, i když se zrovna navenek věnovala jemu?

Průběh prvních dnů po porodu však má vliv nejen na dítě. U ženy se při tělesném kontaktu s narozeným dítětem výrazně aktivují určité mozkové partie a formuje se také její budoucí vztah k dítěti. Stejně rušivé jako puštěná televize je ovšem v těchto křehkých chvílích jakékoli další odvádění pozornosti matky, tedy i příliš hojné návštěvy jiných lidí, ale také telefonní hovory.

V západní Evropě tak byly již ve druhé polovině 90. let v řadě porodnic televize z pokojů odstraněny, platí omezení návštěv a používání mobilních telefonů se alespoň v noci nedoporučuje. Dr. Angela Kucková z kliniky Paracelsus Spital ve švýcarském Richterswillu o zkušenostech s tímto opatřením říká: *„Zvláště mladé matky jsou ve zcela nové situaci. Musí se seznámit s dítětem, vzájemně získat důvěru, porozumět si, vnímat projevy a potřeby dítěte. Tento proces nesmí být žádným způsobem rušen nebo rozptylován. Kromě toho se matky musí, za pomoci otců, porodních asistentek, lékařek a lékařů, naučit mnoho nového: kojit, přebalovat, starat se o dítě a přitom nezapomenout samy na sebe. Absence televize si rodiče všimnou málokdy, naopak si cení klidu a soustředěnosti na pokojích. Pro informování o dění ve světě jsou ráno k dispozici noviny a radiopřijímače se sluchátky. Žádný pacient naší kliniky se tak nemusí cítit odříznutý od světa. S těmito zásadami jsme za ta léta získali mnoho dobrých zkušeností. (...) Většinou opouštějí kliniku po prvních dnech spokojené a také odpočaté a vděčné rodiny a vracejí se do svého domova. Podíl kojících matek je 97 procent, a to i díky motivaci a podpoře personálu.“*

Není to však jen odvádění pozornosti matky, co ruší, ale i neklid vycházející z televizní obrazovky, zvuky, které mají probouzet usínajícího diváka a jsou podle toho nepřirozené a drastické, světelné záblesky při prudkém střídání scén, atmosféra strachu, kterou v lidech vyvolávají všechny ty tragické zprávy nebo násilné činy zobrazované ve filmech. Televizor navíc vydává permanentní vysoký tón o frekvenci 15 625 Hz, který je pro dospělého neslyšný, malé dítě ho však vnímá a tento zvuk v něm vyvolává trvalý stres. Švýcarská lektorka Mana Luisa Nüeschová, vedoucí mateřského centra a předsedkyně sdružení Spielraum-Lebensraum (Prostor k hraní - prostor k životu), která přednáší občas i v České republice, proto ve sborníku, který vydala v roce 2008, uvádí tento dopis novorozeněte mamince; dopis je samozřejmě fiktivní, přesto nám umožní vcítit se do situace malého dítěte:

Dopis mamince, která se při kojení dívá na televizi

Milá maminko,
v tvém bříšku mi bylo jako v ráji. Teplo, které jsem cítilo, naprosté bezpečí, tvé kolébání, tep tvého srdce. Zvuky vnějšího světa se ke mně dostávaly jen tlumeně, velmi hlasité zvuky mě ale už tam děsily.

Teď je všechno mnohem hlasitější, mnohem pronikavější. Jsem sice zvědavá, ale někdy je toho na mě příliš.

Rádo poslouchám tvůj hlas, když se mnou mluvíš a když mi zpíváš. Tvůj hlas mi dává jistotu, protože ho dobře znám. Jsem ještě velmi nejisté a velmi zranitelné v tomto světě. Potřebuji hodně klidu pro sebe i pro tebe.

Když mě kojíš, panuje velké ticho. Jsme si tak blízko a dlouho se dívám do tvých očí.

Ale teď jsou tvé oči pryč, slyším pronikavé zvuky a velmi vysoký, nepřetržitý bzukot, který je velmi nepříjemný, světla se míhají a blikotají a odtahují tvé oči a celou tvou bytost někam pryč. Ještě mi dávaš napít, ale už mě nekonejšíš.

S mlékem piju také tvou lásku, tvé myšlenky.

Já jsem tady, mami, já jsem život, radost a láska.

Pojď, ukážu ti cestu zpátky do života!

Nüeschová pak shmuje vliv televize na novorozeňata takto:

- Televize poutá pozornost matky a omezuje její vnímání jemných signálů novorozeněte;
- novorozeně prožívá matku sledující televizi jako duchem nepřítomnou;
- sledování televize matkou poškozuje vytvářející se vztah mezi ní a dítětem a poškozuje vyvíjející se mozek dítěte;
- novorozeně musí snášet vysoký tón televizoru o frekvenci 15 626 Hz;
- dítě je v důsledku vysílání televize zaplavováno vzruchy a je ve zvýšené míře vystavováno stresu;
- na televizi reagují i spící kojenci; zvláště citlivé jsou přítom děti, které měly narušený porod;
- televizní pořady, i když jsou to „jen« zprávy, obsahují velké množství násilí, které způsobuje duševně-duchovní oslabování matek, jež nejsou nikdy jindy do té míry otevřené jako po porodu; toto oslabení může případně zvyšovat jejich ochotu k násilnému chování;
- televize způsobuje větší poškození v pozdějším věku než kouření, a definitivně proto nepatří do prostředí novorozeného dítěte.

Jsou matky, které své novorozené dítě záměrně ponechávají v místnosti s puštěnou televizí. Chtějí dosáhnout toho, aby si dítě zvyklo na hluk a na to, že na jeho požadavky nemusí hned někdo reagovat a že rodiče mají i jiné zájmy než jen jeho. Pomineme-li duševní deprivaci, kterou dítěti způsobují tím, že ho ponechávají bez povšimnutí, má to i další následky. Sledování televize je návykové; to ostatně vyplývá z toho, co jsme si uvedli v souvislosti s vylučováním stresových hormonů při sledování televize. Lidé zvyklí dívat se pravidelně na televizi tak pociťují nutkavou potřebu ji sledovat a při nepřítomnosti televize se u nich po určité době objevují abstinční příznaky, tj. neklid, nepohoda, agresivita a pasivita. K dalším typickým příznakům závislosti patří i úbytek sociálních kontaktů. To se týká nejen televize, ale i dalších médií vybavených obrazovkou, zejména tedy počítače. V Německu tak byl například v listopadu 2008 založen Odborný svaz pro mediální závislost, sdružující profesionály z oblasti výzkumu, pedagogiky a terapie. Matka, která nutí novorozené dítě prodlévat v přítomnosti puštěného televizoru, zakládá jeho pozdější závislost na televizi a vytváří předpoklady k tomu, že dítě bude mít oslabenou vůli a sníženou možnost plného prožívání této inkamace. Proč tomu tak je, k tomu se ještě dostaneme.

Dále si musíme uvědomit, že to, co platí pro raný věk dítěte po jeho narození, platí do značné míry i pro jeho věk prenatalní. Embryonální a fetální vývoj člověka je obdobím, kdy se duchovní individualita spojuje s tělem a spolupracuje na jeho utváření. Lze si představit, že televize se všemi svými vlivy, které jsme si již uvedli a které si ještě uvedeme, zasahuje do tohoto spojování a utváření nanejvýš rušivě. Proto je jistě na místě maximální zdrženlivost v konzumaci televize již před narozením, kdy matka, ať chce či nechce, už nejedná jen za sebe, ale přebírá odpovědnost i za své dítě připravující se na inkamaci.

Pokusme se nyní proniknout ještě hlouběji do principů působení televize na člověka a jeho bytostné články, a na průběh a možnosti naplnění jeho inkamace. Pokud se nám nepodaří nahlédnout celou hloubku a dosah tohoto dění, těžko se odhodláme změnit naše konzumentské chování.

Televize a svět vnitřních obrazů

Už jsme se zmiňovali o ztrátě schopnosti imaginace, tedy o výrazném oslabení sil fantazie u dětí, které denně tráví mnoho hodin u televize. Proč tomu tak je? Co se vlastně při sledování televize děje?

Představte si rozkvetlou louku za večerních červánků, na kraji louky lesík a v dálce panorama hor. Ta představa se před vaším vnitřním zrakem bude zvolna vynořovat a postupně se budou objevovat jednotlivé detaily, a to v té části vnitřního obrazu, na kterou právě zaměříte svou pozornost: kvetoucí luční rostliny, keře a stromy viditelné na okraji lesíka, hory v dálce, červánky na nebi. K obrazu se možná, podle vaší představivosti, přidá cvrčení kobylek a šumění trávy; zpěv ptáků, lidské hlasy, možná si představíte i vůni louky a svěžího vzduchu, pocítíte ve tváři závan větru. Oblaka se budou proměňovat a plout po obloze, červánky budou měnit barvu, obraz se bude proměňovat.

Nyní si zkuste vybavit představu nějaké blízké osoby, jak jste ji viděli třeba dnes ráno. Nebo si v duchu zkuste vyvolat obraz vlastního domu, nebo pohled z okna vašeho pokoje, nebo nějakou scénérii z dovolené, nesmí však jít o obrázek, který znáte z fotografie. Osoba, dům, pohled z okna nebo scénérie z dovolené se bude před vaším vnitřním zrakem vynořovat, zároveň však bude mít tendenci unikat přesnému vykreslení; zjistíte, že sice máte před sebou celkový dojem, ale jednotlivé detaily si nedovedete vybavit. Navíc se celý obraz neustále proměňuje a ostrá je jakoby jen malá část, pokud vůbec. Zbytek je spíše nejasný, rozmlžený, jak co se týče tvarů, tak i barev. Co to znamená?

Nyní si zkuste vybavit scénu, kterou znáte z fotografie, nebo nějaký známý filmový záběr. Celý obraz se vám objeví najednou, je poměrně ostrý a je neměnný. Když si tento proces tvorby vnitřních obrazů budeme zkoušet, zjistíme, že obrazy, které sami vytváříme svou představivostí nebo které si vybavujeme ve vzpomínce, mají jiný charakter než obrazy přijaté v reprodukované podobě. Ty první vznikají, vytvářejí se a zůstávají tvárné, pohyblivé. Ty druhé jsou tu, jsou strnulé a neživé. První druh obrazů žije v našem éterném těle, které je nositelem vzpomínek, a jako toto tělo jsou i tyto obrazy neustále v pohybu a ve stádiu zrodu. Druhý druh obrazů se v naší duši chová jako cizí těleso, nekoresponduje s pohyblivostí éterného těla a vymyká se naší vnitřní tvůrčí činnosti.

Nyní si představme, že se dvě hodiny denně díváme na televizi. Každé dvě až tři vteřiny následuje střih a změna scény. Během jedné vteřiny spatříme 25 jednotlivých obrázků. Takto to jde den co den, třeba dvacet, čtyřicet, šedesát nebo i více let. Za tu dobu jsme do své duše uložili nepředstavitelné množství cizích obrazů; jsou to obrazy, které někdo zachytil nebo vyrobil a promítl nám je. Obrazy, které v nás zůstávají neměnné, nestravitelné, jako kámen v žaludku.

Schopnost vytvářet si vnitřní obrazy není automaticky dána; tak jako jiné vlohy ji musíme rozvíjet, cvičit, pěstovat. Každý člověk má pravlastní potřebu vnitřních obrazů, vždyť přichází ze světa, kde takové obrazy bezprostředně prožívá. Vkládáním hotových obrazů je tato potřeba jakoby uspokojována. Ovšem jen zdánlivě. Každý hotový obraz vložený do naší duše je pouze náhražkou, která ve skutečnosti jen stupňuje další potřebu obrazů, protože ji vlastně neuspokojila. Je to jen podněcování žízně po reálných obrazech. Protože ale každý takový mrtvý obraz

zároveň maličko umrtví naši živou obrazotvornost, snižuje se s konzumem virtuálních obrazů naše vlastní schopnost uspokojit svou pravlastní potřebu obrazů. A tak vzniká závislost, onen nikdy nekončící bludný kruh; takto bychom mohli vysvětlit vznik závislosti na obrazových médiích na duševní úrovni.

Z vyprávění lidí, kteří prošli klinickou smrtí a opět se vrátili k životu, víme, že v okamžiku umírání se před naším vnitřním zrakem rozprostře tablo našeho života a my spatříme vše, co jsme během života viděli. A nejen spatříme, ale také vše znovu vnitřně prožíváme. Všechny obrazy a prožitky žijí permanentně v naší duši, přesněji tedy v našem éterném a astrálním těle, a nyní, při rozpouštění těchto těl, je znovu procházíme. Jak je tomu asi s obrazy, které jsme viděli v televizi? - a že jich je u průměrného obyvatele civilizovaného světa obrovské množství! Není mi známo, že by umírající, kteří se vrátili mezi živé a referovali o svých prožitcích, sdělovali něco o zpětném procházení všech televizních scén, které za život zkonsumovali. Domnívám se, že tyto mrtvé obrazy nemají v našich nadmyslových tělech žádnou reálnou kvalitu či hodnotu a z tohoto přehlédnutí životního tabla vypadávají. To by ovšem znamenalo, že čas strávený u televize - pokud jsme přítomni tedy zrovna nediskutovali s ostatními přítomnými diváky a nebyli tak alespoň částečně vtaženi do reality světa kolem nás - byl časem prázdným, ztraceným, dalo by se říci nejen promrhaným, ale dokonce zničeným. Díváním se na televizi zabíjíme a ničíme svůj čas...

Času, který dostáváme k dispozici pro naše vtělení, je omezené množství. Co tedy znamená, když tak obrovskou spoustu tohoto drahocenného času zabijeme? - Jistě, někdo by mohl namítnout, že tento čas nezabíjíme, ale investujeme do získávání informací, avšak z toho, co jsme si již uvedli, je snad zřejmé, že hodnota takto získaných informací je dosti pochybná. O televizi můžeme s klidným svědomím říci, že není médiem informačním, ale spíše dezinformačním a manipulačním. Třeba tím, že nám podsouvá informace, které pro nás nejsou relevantní, a zaměřuje na ně naši pozornost (stačí se podívat na kterékoli televizní noviny: kolik je v nich zpráv, které se nás nijak nedotýkají a jsou pro nás bezvýznamné). Anebo tím, že nám podsouvá informace různým způsobem zkreslené nebo přinejmenším ovlivněné zájmy a záměry těch, kdo se na jejich vzniku podíleli.

Co se tedy přesně odehrává s našimi těly, respektive bytostnými články, když se díváme na televizi? A jaký to má pro nás v našem lidském vývoji důsledek?

Tělo, duše a duch při sledování televize

Abychom pochopili, co se děje, provedeme několik pokusů. Doporučil jsem vám, abyste si všimli, co s vámi dělá intonace řeči televizních moderátorů. Pokud se o to ovšem pokusíte při sledování televize, bude to velmi obtížné. Takové pozorování totiž provádíte z pozice svého Já; to je však při sledování televize nuceně vysouváno, vypuzováno z těla, takže toto pozorování v podstatě nemůže provádět. K takovému pozorování je nutné, aby naše Já bylo sice úplně přítomné v našem těle, zároveň se však musí nad toto tělo poněkud pozvednout - aniž by ho však opouštělo, v tom je ten zdánlivý paradox! Je to proces, který vyžaduje určitý cvik, jenž může spočívat například v tom, že při různých příležitostech pozorujete sami sebe - svá gesta, své pocity, své myšlenky - když mluvíte s druhým člověkem, když jedete tramvají nebo autem, když jdete po ulici, když pracujete, bavíte se atd. Jako byste se neustále viděli z nadhledu. Je to cvičení, které je známo třeba i v buddhismu, ale které může stejně dobře praktikovat anthroposof či jiný člověk Západu. Toto cvičení je v podstatě cvičením duše vědomé: zatímco v epoše duše citivé je člověk zcela ponořen ve svém pociťování a v epoše duše rozumové ve svém myšlení, získává v epoše duše vědomé možnost určitého odstupu sám od sebe, aniž by však ztrácel sám se sebou

kontakt. Dá se říci, že je to krok na cestě našeho nižšího Já k našemu vyššímu Já, které je v této pozici nadhledu neustále.

Chcete-li tedy pozorovat své vnitřní prožívání při poslechu televizní moderace, uděláte nejlépe, když se přesunete do vedlejší místnosti, abyste nebyli pod přímou vládou televizní obrazovky. Nyní můžete pozorovat, jaké ve vás televizní mluva, ale také zvuky filmu, hudba, výkřiky, detonace atd., které slyšíte přes otevřené dveře, vyvolávají emocionální pochody.

Klidně toto cvičení provádějte opakovaně, při různých druzích pořadů. Další pokus spočívá v tom, že budete opět ve vedlejší místnosti a tentokrát se soustředíte na vnímání toho, jak na televizi reagují diváci přítomní v televizní místnosti; pokusíte se tedy pozorovat jejich emocionální projevy, mohli bychom říci chování jejich astrálního těla. Pro takové pozorování je velmi vhodné například televizní zpravodajství, nejlépe pak zpravodajství vysílané některou komerční stanicí. Třetí pokus je maličko náročný na uspořádání, ale stojí to za námahu. Posadíte se vedle televize nebo, pokud je to možné, za ni, tak abyste neviděli na obrazovku, a pozorujete diváky při sledování televize; vhodné jsou zase televizní noviny nebo nějaký film, klidně i dokument.

Jaké jsou výsledky našeho pozorování? Uvedu sice nyní své vlastní postřehy, každému však doporučuji, aby si pokusy sám provedl. Přečíst si výsledky těchto pozorování a sám tato pozorování učinit jsou totiž dvě zcela nesrovnatelné věci. V prvním případě můžeme pozorovat, že nás poslouchání televize, nejsme-li vtaženi do děje, neobyčejně dráždí, vyvolává určité emocionální procesy, rozrušení, možná až vztek, agresivitu. To souvisí s popsáním uvolňováním stresových hormonů, respektive s vytlačováním Já a zároveň s jakýmsi zmocňováním se našeho astrálního těla. Ve druhém případě pozorujeme, že televizní diváci emocionálně reagují přesně tak, jak je moderátor vede. Poměrně snadno se mu daří vyvolávat v nich rozhořčení, nenávistnou emoci, sympatie a antipatie. Diváci reagují pochvalně či odmítavě, tak jak je jim to právě vnucováno. Je poměrně děsivé, zvláště jedná-li se o blízké lidi, vnímat, jak přestávají být svými pány a jak snadno je v tu chvíli něco či někdo ovládá. Třetí pozorování je ovšem nejděsivější: je málo tak otřesných zážitků, jako vidět oči televizních diváků. V tu chvíli, pokud máte poněkud cvičený smysl pro lidské Já, vidíte strnulý pohled bytostí zbavených - přinejmenším zčásti - svého lidství. Před sebou máte strašidelné lidi-stroje.

Co se přitom odehrává na nadsmyslové úrovni? U televizního diváka můžeme, shrneme-li to, pozorovat několik souběžně probíhajících dějů. Já a astrální tělo jsou, jak jsme si uvedli, nuceny zčásti opustit tělo éterné a fyzické, podobně jako se to děje při usínání. Éterné tělo se zanáší mrtvými obrazy a jeho pohyblivost klesá; toto tělo houstne a těžkne. To se projevuje rapidním poklesem tvořivé imaginativní schopnosti, tedy představitivosti, ale můžeme předpokládat, že i snížením celkové vitality a odolnosti. U dětí, u nichž se tyto síly dosud aktivně podílejí na tvorbě orgánů, můžeme očekávat i orgánové poruchy v pozdějším věku, způsobené ochromením éterných sil.

Dále dochází k nepřírozenému rozpojení astrálního těla a Já. Víme, že během spánku zůstávají tyto dva bytostné články spojené a k jejich definitivnímu rozpojení dochází jen při smrti člověka. Při sledování televize však zřejmě dochází ke zvláštnímu uvolnění jejich spojení, které má za následek to, že Já ztrácí vládu nad astrálním tělem, jehož se zmocňuje televize - a ta pak ovládá divákovu pocitovost. Takový je pohled z hlediska čtyřčlennosti člověka. Podíváme-li se na toto dění z hlediska lidské trojčlennosti, můžeme říci, že zatímco tělo leží téměř bezvládně na

pohovce nebo v křesle, duše prožívá nejrůznější fiktivní, často velmi divoké děje a duch má velmi sníženou možnost duši a tělo prostupovat a koordinovat.

Když bychom se podívali na Steinerovu monumentální plastiku nazývanou Reprezentant lidství, uvidíme zde vzpřímeného, sebe-vědomého a ducha-přítomného člověka udržujícího rovnováhu mezi dvěma světovými silami, které jsou zde znázorněny dvěma postavami: postavou Lucifera ztělesňujícího rozplývající se princip a postavou Ahrimana jako představitele ustrnujícího principu. U televizního diváka pozorujeme situaci, kdy jeho tělo (tedy fyzické tělo spojené s tělem éterným) sedí či leží bez hnutí, svým ztuhnutím připomínající Steinerova Ahrimana a skutečně také podléhající ahrimanizujícím silám, a jeho duše se vznáší a nekontrolovaně se rozplývá ve virtuálních světech, podobna Luciferovi, pod jehož vládou v tu chvíli také je. Lidský duch, který by měl obě tendence vyrovnávat, je v tu chvíli vyřazen. Uvědomíme-li si dnešní celosvětový rozsah televizního diváctví, bude nám zřejmé, že pro vývoj jednotlivého člověka to nezůstane bez následků; můžeme ale také tušit, že to bude něco znamenat i pro vývoj celého lidstva. Zkusme nyní přijít na to, co.

Vývojové a společenské aspekty televizního diváctví

Sledování televize z hlediska vývoje člověka a lidstva

Pro materialistu je patrně otázkou, zda se člověk v současnosti vůbec ještě vyvíjí, a pokud ano, tedy jak. Nám však nyní nepůjde o materialistické pojetí vývoje, které se nutně zabývá pouze vývojem těla, neboť materialista nic jiného než tělo vlastně nezná a nemůže poznat. Půjde nám o vývoj člověka jako duchovní bytosti, jež se v určitých intervalech vrací na Zemi, aby zde prodělávala jednotlivé inkamace. Co je vůbec smyslem těchto inkamací? Proč vůbec přicházíme na svět?

Tím, co dává smysl našemu pobytu na Zemi, je bezpochyby náš vývoj, tedy zdokonalování našeho ducha, pozvolné vytváření vyšších, pro nás nových bytostných článků; mohli bychom také říci: náš výstup po maličkých krůčcích blíže k božství. Jak ale tento vývoj probíhá? Jistě ne samovolně. Bez našeho přičinění, bez naší aktivní účasti není možný - i když je vždy zároveň také věcí milosti, zda naše úsilí bude završeno postupem na vyšší stupeň.

Rudolf Steiner se touto cestou zabýval mnohokrát a z mnoha různých hledisek; lze říci, že cesta vývoje člověka představuje jeden z ústředních motivů anthroposofie. Mezi prostředky, které vedou k osvojování si vyšších schopností, tedy především schopnosti přímého vhledu do duchovního světa, řadí Rudolf Steiner také kontrolu myšlenek. V berlínské přednášce z 8. února 1904 uvádí velmi pregnantní přirovnání: domnívat se, že se bez kontroly myšlenek dostanu dále, je jako myslet si, že mohu jet parní lokomotivou, aniž bych přikládal pod kotel. Teplo vyvíjené spalovaným uhlím je v lokomotivě přeměňováno na pohybovou sílu; podobně spočívá velká síla v našich myšlenkách a pocitech, avšak bez jejich kontroly je spalována a bez užítku uvolňována do prostoru - a pomyslná lokomotiva se ani nehne. *„Naše západní kultura má tendenci nechat lidi promrhávat nesmírné množství sil, prostě proto, že na Západě více než kdekoli jinde vytváříme myšlenky. Ale téměř všechny tyto myšlenky jsou nekontrolované: nekontrolované ve svém vzniku, nekontrolované ve svém dalším vývoji a nekontrolované v tom, jak jsou znovu přijímány. A tak se ztrácejí, aniž by nás vedly k cíli poznání.“*

Rudolf Steiner ovšem již tehdy podotkl, že kontrola vlastních myšlenek je lidem nesmírně ztěžována, neboť musí žít s miliony a miliony předsudků. *„Není snad téměř každý pojem, který máme, prostě předsudkem? Když se nebudeme snažit jasně si tyto předsudky uvědomit, abychom se alespoň vnitřně osvobodili od světa předsudků, které do nás denně vstupují, pak není možná kontrola myšlenek; pak ale není ani možné dospět ke skutečnému zrění.“* Bez kontroly vlastních myšlenek tedy nemůžeme dospět k osvojení si schopnosti, kterou dnes obvykle nemáme, to jest schopnosti nahlížet do duchovního světa. Jestliže ale tuto schopnost nezískáme, nemůžeme postupovat ve svém vývoji. Vraťme se k televizi. Už jen působením obrazovky nám televize znemožňuje kontrolu myšlenek a sebereflexi - nebo nám ji přinejmenším velmi ztěžuje. K tomu přistupují obsahy, které vnímáme, tedy prožívání naší duše při sledování televize. Ty jsou jednak takové povahy, že nás odvádějí od reality, a jednak bývají obvykle vytvořené zcela účelově. Tímto účelem bývá snaha tvůrců zprostředkovat divákovi svůj pohled na skutečnost; nejde tedy, o nic jiného než o vytváření Steinerem zmiňovaných předsudků. Někdo, kdo vytvořil pořad, měl nějaký úsudek o dané věci, ten nám nyní podsune a my ho v situaci, kdy naše Já nemůže plně zasahovat do dějů v naší duši, většinou přijmeme. Funguje to dosti spolehlivě. V Anglii je například velmi oblíbeným televizním pořadem Jak vařit s Delií Smithovou: co Delia doporučí, to anglické ženy vaří. Když jednou doporučila brusinky; staly se přes noc nedostatkovým zbožím. Když jindy představila úpravu vajec na různý způsob, rázem se jejich prodej zvýšil o 54 milionů kusů. Potom zase pochválila datle a jejich prodej vzrostl o 35 procent. Angličané tomu říkají „Deliin efekt« a tento výraz se dostal i do slovníku angličtiny.

Působením televize tedy ztrácíme kontrolu nad vlastními myšlenkami - a tím i nad vlastním vývojem. Každý nechť se rozhlédne kolem sebe a sám posoudí, do jaké míry jsou ostatní lidé i on sám ve vleku mínění předkládaných jim a vkládaných do nich televizí a dalšími médii, a do jaké míry reflektují a kontrolují své myšlení a své soudy. Domnívám se, že výsledek tohoto pozorování bude dosti tristní. Učiňme čtvrtý pokus: Zajděte si někdy večer v hlavním vysílacím čase na některé sídliště - udělejte to v zimě, kdy už bude tou dobou tma - a pozorujte okna bytů. Ve většině z nich uvidíte modravý svit televizní obrazovky, ve značné části z nich přitom bude tento svit blikotat ve stejném taktu, podle zrovna nejsledovanějšího pořadu. Nyní se pokuste vnímat, co se děje s astrálními těly lidí, kteří jsou tímto přízračným blikáním právě vtaženi. Možná uvidíte, jak se zmitají v tomtéž strojovém taktu, vydána napospas dějovým zvrátům, jak v nich - ve všech současně - přebíhají stejné vlny strachu, nenávisti, sexuální chuti, smíchu atd.

A nad nimi se bezmocně vznášejí jejich Já, smutně přihlížející, co se to s nimi děje. Na nejsledovanější pořady se u nás dívá současně několik milionů lidí. Ti všichni se v tu chvíli vzdávají svého Já a mění se v jednu strojově ovládanou skupinovou bytost. Vlny emocí se řízeně přelévají přes území celé naší země. Vývoj lidí k jáství je - aniž by si to lidé uvědomovali - zastavován. Po celou dobu, kdy jsme se během této inkarnace dívali na televizi, jsme se zastavili na naší cestě, a dokonce jsme se vydali opačným směrem, směrem ke skupinové duševnosti. O tento čas jsme přišli a příště, až se na Zemi zase vrátíme, budeme muset dohánět to, co jsme nyní zameškali. Zda to vůbec bude možné, když podmínky, do nichž se narodíme, budou vzhledem k probíhajícím změnám patrně zcela jiné než dnes, je otázkou. Tak jako prodělává jednotlivé inkarnace člověk, prochází i bytost planety Země jednotlivými vývojovými stupni, jednotlivými vtěleními. Čas, po který probíhá jeden vývojový stupeň, není neomezený. Ti z jejích obyvatel, kteří nebudou držet krok s vývojem Země a neprojdou během jedné planetární vývojové etapy takovým osobním

vývojem, který je předpokládán a možný, budou mít velké problémy projít „uchem jehly“ a vyvíjet se na nové úrovni dál. Televize je v tomto smyslu velmi účinným zařízením udržujícím nás ve starém světě, na starém vývojovém stupni. To bychom měli mít napaměti pokaždé, když budeme tu kouzelnou skříňku zapínat a vzápětí upadat do „stavu alfa“, v lidské civilizaci dnes tolik oblíbeného.

Tímto konstatováním bychom část této knihy věnovanou televizi mohli uzavřít. Abychom však fenoménu televize zcela porozuměli, musíme se přece jen ještě podívat na okolnosti jejího vzniku. Možná pak pochopíme, jaký to má všechno smysl.

Vznik televize a důsledky

Televize je takzvané obrazové informační médium, přičemž nyní zdůrazněme slovo „obrazové“. Základem televize jako média je obraz, který je dále doplňován zvukem. Podíváme-li se na vývoj lidstva, můžeme ve vědomí lidí pozorovat určité změny, které se navenek projevují právě postupným objevováním se jednotlivých médií. Zůstaneme-li u raných Slovanů, uvidíme, že podobně jako jiné dávné národy žili i oni zpočátku v imaginativním vědomí; své vědomosti si předávali ústně v podobě (patrně veršovaných či jinak rytmizovaných) vyprávění, případně písní, a písmo zřejmě nepoužívali, anebo pokud ano, tedy ve výjimečných případech. Nástup písma - ke kterému dochází souběžně s nástupem křesťanství, ale také s přesunem kultu z otevřené přírody do chrámových staveb, s přechodem od kruhu k pravoúhelníku v architektuře apod. vyznačuje určitý přerod ve vědomí lidí. Především je to velký krok od obrazného myšlení k abstraktnímu. První kostely ovšem ještě nebyly zdobeny obrazy či malbami; tyto obrazy žily dosud v lidských duších a jejich zachycování na plátno či stěnu nebylo nutné. Postupně se zde objevuje vnitřní obrazová výzdoba, kdy jednotlivé obrazy slouží jako záchytné body a zároveň jako určitá roznětka pro vnitřní imaginace, pro sledy obrazných představ: jeden obraz ze života příslušného svatého stačil, aby se člověk při jeho spatření zcela ponořil do prožívání vnitřních obrazů spojených se životem tohoto světce. Čím více však bledly obrazy v představách lidí, tím více obrazů se objevovalo v jejich kultuře. Nástup kinematografu a později televize přináší jednu zásadní novinku, a to je zobrazování - byť zdánlivého - pohybu. To ovšem vypovídá o tom, že síla představivosti v lidech postupně zeslábla natolik, že již nedokázali sami imaginovat děje, tedy pohybující se a proměňující se obrazy. Objevuje se tedy fotografie, kinematograf a televize, aby mohla být uspokojena odvěká lidská potřeba obrazného prožívání, o níž jsme se už zmiňovali. Už jsme si ale také říkali, že média tuto potřebu ve skutečnosti neuspokojují, ale právě naopak dále podněcují, a navíc závažně poškozují zbývající schopnost imaginace - jak o tom ostatně výmluvně vypovídají i výzkumy neurologů a psychologů (mozková kůra malých televizních diváků, „prázdná jako poušť“).

Proč ale dochází během vývoje lidstva k tomuto oslabování představivosti? Je to příznak degenerace po našem „vyhnání z ráje“? Ne tak docela. Cesta od prvotního stavu, kdy jsme byli spojeni s duchovním světem a měli jsme bezprostřední podíl na jeho imaginacích, k postupně stále větší abstrakci měla svůj význam a smysl - ostatně jako vše, co se děje. Tímto smyslem bylo odpoutání se od závislosti na duchovních bytostech a na jejich vedení; naše individualizace a získání svobody jako předpokladu skutečné lásky. Je to cesta, kterou Rudolf Steiner vymezuje třemi prostými, zároveň však nesmírně výstižnými pojmy: instinkt - intelekt - intuice. Od instinktu jsme pokročili k intelektu a nyní má být naším krokem posilování intuice. Neboť naše intelektuální, rozumové schopnosti už dosáhly svým způsobem vrcholu, anebo naopak: sestoupili jsme až na dno intelektu, a nyní máme začít opět stoupat k duchovním světům. Je jistým paradoxem, že média - a z nich na prvním místě

televize - která vznikla v důsledku naší intelektualizace jako její průvodní jev, nás zároveň v této intelektualizaci utvrzují a staví se do cesty žádoucímú posilování intuice. A to v ještě větší míře, jak dále uvidíme, platí pro mobilní telefony. Proč tomu tak je? Než se pokusíme najít odpověď na tuto otázku, udělejme malou odbočku a podívejme se blíže na pojem „instinkt“, když už jsme se o něm opět zmínili. Řekli jsme si, že pro vědu je „instinkt“ vlastně jen hermeticky uzavřenou nádobou označenou příslušným štítkem; co se však v této nádobě ve skutečnosti ukrývá? Co to znamená, když zvířata jednají instinktivně?

Nedá mi to, abych na tomto místě opět neocitoval Maurice Maeterlincka, tentokrát z jeho Života všekazů: *„Není to vše jen hra chaosu? Je to možné, ačkoli lze pochybovat, že neobyčejný rozkvět, stálost, harmonická shoda, skoro neohraničené trvání těchto ohromných kolonií záleží jen v nepřetržité řadě šťastných náhod. Je-li tomu tak, přiznejme, že náhoda je naším téměř největším a nejmoudřejším bohem, a v podstatě půjde jen o pojmenování, o kterém se snáze dohodneme. Aspoň hypotéza o instinktu nás neuspokojí více než hypotéza o intelektu, snad je dokonce i méně uspokojivá, neboť nevíme vůbec, co je instinkt, zatímco se právem nebo neprávem domýšlíme, že nejsme zcela neznalí toho, čemu říkáme intelekt.“*

V mozku, v nervové hmotě hmyzu ani jiných živočichů není nic, v čem by se tak složité vzory chování, jak jsme si je ukázali v první části této knihy, mohly skrývat. A přesto tato zvířata jednají nesmírně inteligentně a moudře. Nevysvětlitelně moudře, pokud bychom nehodlali vzít v úvahu působení ducha. Pokud tohoto ducha v úvahu vezmeme, zjistíme, že má u zvířat charakter skupinového, tedy druhového či rodového Já. U sociálních druhů hmyzu můžeme hovořit též o duchu či Já jedné hmyzí kolonie: úlu, mraveniště, termitiště apod., u ptáků, ryb a dalších zvířat sdružujících se do skupin pak o duchu hejna či stáda. Někdo možná namítne, že tento „duch druhu“ je jen další zazátkovaná lahvi označenou štítkem, ale není tomu tak. Tento duch je velmi reálnou skutečností pro ty, kdo si osvojili schopnost vnímání nadsmyslových realit, tedy schopnost zření; tito lidé pak podávají zprávu o pozorovatelné duchovní entitě, ohnisku vědomí, které vede například let jednotlivých ptáků či hmyzích jedinců, pohyb hejna atd.

Podobně byli dřívější lidé spojeni s duchy svých rodů a se svými „dědky“. Dnes, s postupující individualizací pro nás kromě ducha národa připadá v úvahu především naše vyšší Já jako naše individuální vůdčí duchovní entita, která chová ve vědomí naše předzrodané záměry, vyplývající z našich předchozích inkamací. Zatímco dřívější instinkt lidí tedy znamenal jejich spojení s duchovním vedením, dnešní intelekt znamená přerušení tohoto spojení. Jedině v noci, když je intelekt vyřazen, spojujeme se opět se svými předzrodnými záměry a se svým duchovním zdrojem; přes den jsme zase pod vládou intelektu. Intuice pak znamená vědomé obnovování tohoto spojení, vědomé zření duchovních realit, na rozdíl od nevědomého instinktu.

Televize se tedy objevuje ve chvíli, kdy svým způsobem vrcholí intelektualismus lidstva, přinejmenším západního lidstva; zároveň však ve chvíli, kdy toto lidstvo stojí na prahu epochy, která by měla být ve znamení rozvoje intuitivního vědomí. Jaký by však mělo smysl, kdyby vývoj probíhal samovolně? Kdybychom si intuici osvojovali jaksi samu sebou? Kdyby bylo naše dosažení vyšších stupňů předem dáno a zajištěno, proč bychom pak vůbec měli existovat a vyvíjet se?

Náš vývoj není předem daný a závisí na našem přičinění. Duchovní bytosti nám při něm mohou nabídnout pomocnou ruku, ale nemohou ho učinit za nás. A tento vývoj není jen náš věcí; to, zda se budeme vyvíjet, či nikoli, má význam pro celý duchovní kosmos. Zraky celého kosmu spočívají na nás a čekají, zda se svého úkolu

zhostíme a schopnosti svobody a lásky vytvoříme. Pokud se nám to nezdaří, bude tato vývojová etapa kosmu do jisté míry zmarněna.

Aby tedy naše kroky vpřed měly náležitou kosmickou cenu, musí být podloženy naším vnitřním úsilím. To vyžaduje překonávání překážek, či možná lépe řečeno svodů. Tím se dostáváme k televizi. Televize lidstvo dnes už celoplanetárně ukolébává do určitého transu; uvědomění si tohoto stavu a zejména vymanění se z něj vyžaduje značné vnitřní úsilí. Znamená to dále se nepoddávat příjemnému snění u obrazovky a vrátit se k realitě. Překonat touhy astrálního těla a zvládnout je svým Já. Takto posílené Já je pak schopno postupovat dál.

Televize - ale platí to třeba i pro internet - slouží z velké části uspokojování a zároveň podněcování naší zvědavosti. Vždyť proč bychom se jinak dívali na nekonečné seriály, proč by nás jinak zajímaly nějaké celebrity, proč bychom lačnili po zprávách o neštěstích z celého světa? Když Rudolf Steiner ve zmíněné přednášce z roku 1904 hovořil o podmínkách k získání schopnosti nadsmyslového zření jako dalšího stupně našeho vývoje, zdůrazňoval vedle kontroly myšlenek také překonávání zvědavosti. Pokaždé, když vyhovíme své zvědavosti, jako by z kotle bez užitku unikla pára a lokomotiva nemůže jet dál. *„Musíte to považovat za základní pravidlo. V okamžiku, kdy usilujete o uspokojení své zvědavosti, mrháte silami. Kdybyste si je ponechali, dokázali byste je přeměnit na vyšší poznatky. Když se vám jednou jedinkrát podaří nepodívat se na něco, na co byste se rádi podívali, pak ušetříte sílu, sílu, která vám zůstane, o kterou nepřijdete. (...) Stane-li se to zásadou, pak se zvolna vytváří schopnost vyššího zření. Taková je zkušenost těch, kdo zří. ”*

Vidíme tedy, že svod televize je nám dán jako dar, abychom mohli jít dále. Jako v každém jiném svodu i v tomto však spočívá reálné nebezpečí, že mu podlehneme a nepřekonáme jej. Kdyby tomu tak nebylo, byla by to pouhá hra. V takové hře by ovšem žádný svod, žádné nebezpečí nebylo reálné, ale jen hrané, a nebylo by třeba se obávat.

Zde však nejde o hru, ale o velmi reálnou skutečnost. Tato skutečnost se ovšem v čemsi podobá hrám, třeba těm počítačovým: čím jsme pokročili výše, tím těžší zkoušky nás čekají. Je to koneckonců oprávněné, vždyť mnoho vnitřních schopností jsme již vyvinuli, a abychom mohli vyvíjet další, musíme být konfrontováni s většími a většími překážkami. A tak se to i děje.

Víme již tedy, proč je zde televize, a nyní je na nás, abychom v sobě našli dostatek představivosti a přišli na to, jak tomuto svodu čelit. Já osobně jsem se na televizi přestal dívat asi před 18 lety, kdy jsem odešel pracovat do jednoho biodynamického zahradnictví v jižním Německu. Při zpětném ohlédnutí jsem již záhy musel konstatovat, že to pociťuji jako nesmírnou očistu. To je pochopitelné, uvědomíme-li si, že sledování televizní obrazovky permanentně otravuje naše tělo vlastními stresovými hormony. Ten pocit však zahrnoval také velkou úlevu z osvobození se od iluzí, kterými nás televize zaplavuje, ať už se jedná o iluzi obrazu, iluzi pohybu, nebo o iluzi důležitosti prezentovaných virtuálních světů.

Je samozřejmě snazší odpoutat se od televize, napomůžou-li tomu vnější okolnosti, tedy například změna bydliště a působiště, jako tomu bylo v mém případě. Budete-li chtít přestat se sledováním televize, aniž byste zároveň mohli změnit vnější rámec svého života, budete to mít o to těžší. Nepodceňujme skutečnost, že sledování televize je návykové; žije-li někdo ve vyjetých kolejkách, bude mít tendenci vrátit se k němu. Pokud pro vás bude úpiné abstinování těžké, ale rádi byste se tohoto návyku zbavili, můžete zkusit postupovat po krocích, třeba tak, že se tu a tam

nepodíváte na pořad, na který byste se rádi podívali. Když se vám to jednou podaří, ušetříte sílu, s níž se vám to o to snáze podaří podruhé.

A zároveň tím uděláte něco pro společnost a pro Zemi; prosvětíte totiž atmosféru strachu, kterou televize šíří. A to je téma, kterým bychom naše úvahy věnované televizi zakončili.

Televize a strach

Člověk nemusí být nijak přehnaně vnímavý, pokud se však sám na televizi nedívá a baví se pak s někým, kdo ji pravidelně sleduje, velmi rychle si povšimne, že duše televizních diváků je zaplavena jistým ustavičně přítomným strachem, obavami z lidí, ze světa a ze života. Takoví televizní diváci vám často začnou vyprávět, co se zase právě stalo hrozného, jak jsou lidé zlí a svět zkažený. Svět vykreslovaný médii není reálný, je virtuální přinejmenším potud, že jde o něčí výběr části reality a něčí úhel pohledu na ni. Proč tento výběr klade takový důraz na násilí a zlo, to je otázka, na kterou existuje řada odpovědí. Ti, kdo pořady vytvářejí a vybírají, budou tvrdit, že si to tak diváci přejí. Otázkou však je, zda toto přání není médii vypěstované nebo odkud vlastně vyvěrá. Materialističtí psychologové patrně řeknou, že je to naše pudovost, zvíře v nás, které lačnící po krvi a násilí. Domnívám se, že tomu tak docela není. Naší pravou podstatou není zvíře v nás, z něhož jsme se podle materialistické evoluční teorie vyvinuli, ale Člověk v nás, můžeme-li to tak říci. Tedy naše individualita, naše Já, které je věčné a je součástí duchovního světa. Je to to, co bývá též nazýváno božskou jiskrou. Tato individualita se více či méně úspěšně snaží ovládat a zvolna přetvářet naše astrální tělo, sídlo našich vášní a pudů. Je-li však možnost působení této individuality snížena, jak se to děje při sledování televize, dostává se o to více ke slovu naše pudovost, naše nižší Já.

Naše vyšší Já, které je doma v duchovním světě, v sobě chová vědomí souvislostí, vědomí příčin a důsledků a vědomí smyslů, který nám, ponořeným do hmotného světa, uniká. Toto vědomí je zároveň nejlepším prevencí strachu, neboť strach je v podstatě nevíra ve smysluplnost dění a zároveň promítání představ, co všechno zlého by se mohlo stát, do míst, která jsou pro nás neznámá.

Představujeme si, co by nás špatného mohlo potkat v budoucnosti, která je pro naše vědomí nedostupná, co by nám mohli udělat lidé, jejichž pravou podstatu nejsme schopni vnímat, jakými nemocemi bychom mohli onemocnět atd. Všechno jsou to ovšem představy, které nám byly většinou podsunuty a vštípeny médii - v první řadě televizí - a kterých se chápe naše nižší Já, jež ztratilo spojení se svým duchovním původem. Naše vyšší Já ví, že nás nepotká nic, co by nemělo nějaký smysl, a že prazákladním motivem všeho, co se nám děje, je láska k nám. Z lásky k nám nám duchovní bytosti předkládají zkoušky, abychom se mohli vyvíjet a mohli přinést do společné kosmické pokladnice svůj díl. Vyšší Já tak nezná strach, jen lásku; vše, co nese pečeť strachu, je věcí nižšího Já, věcí tohoto hmotného světa. Vždy, když je motivem našeho jednání strach, vzdalujeme se od duchovního světa, který je naším vlastním domovem, a podléháme zákonům hmoty, tedy zákonům rozpadu, chaosu a smrti. A vždy, jednáme-li z lásky, pozvedáme se z těchto zákonů k životu a k duchu a zároveň pozvedáme a prosvětlujeme celý hmotný svět.

Televize nás do zákonů hmoty vtahuje - to můžeme bez větších obtíží sami pozorovat. Odehrává se to na individuální úrovni, kdy lidé sledující denně televizi žijí pod knutou strachu, ale i na úrovni společenské. Zmiňovali jsme se o „Deliině efektu“; ten však funguje i ve věcech mnohem méně nevinných, než jsou potraviny. Pravidelné kampaně strašící chřipkou, žloutenkou a dalšími nemocemi stejným způsobem zvyšují prodej farmak, a uvědomíme-li si dnešní propojení velkých

koncernů, politických stran a jejich zástupců a médií, musíme si klást otázku, nakolik jde o záměrně vyvolávané vlny paniky a obav. Je známo, že největší bankéři dokáží pomocí médií velmi cíleně, dalo by se říci až s vědeckou exaktností, vyvolávat paniku mezi věřiteli, tedy i lidmi majícími peníze uloženy v bankách, a podle svých zájmů tak hýbat světovou ekonomikou a finančnictvím. Stejně tak média už mnohokrát posloužila té které vládě k psychologické přípravě obyvatelstva na vstup země do války nebo přijetí jiných nepopulárních, například protiteroristických opatření - vzbudit strach z agrese pomyslného nepřítele je ten nejsnazší způsob, jak zajistit ochotu obyvatel k čemukoli. A není nic snazšího, než vzbudit strach u lidí, kteří jsou ve vleku médií, denně sledují televizi a jsou odříznuti od duchovního světa lásky a smyslu.

Na televizi se každý den dívají miliardy obyvatel Země. Každý den jsou pomocí tohoto média do duchovní atmosféry planety uvolňovány obrovské erupce strachu a nenávisti. Bytost Země, která nás nese, abychom se vyvíjeli a svým vývojem tak i jí pomohli v jejím vývoji, musí přihlížet - a nejen přihlížet, ale spolu s námi bezesbýtku prožívat - jak jsme jako lidstvo ovládáni, udržováni v temnotě hmoty a hubeni ve svém lidství. Jaký je to asi pocit?

Sledování televize navíc nejenže nechává bez užitku unikat síly, které by nám mohly sloužit v rozvíjení nových schopností, ale poutá zároveň nepředstavitelné množství lidské tvořivosti a aktivity. Když si představíme, kolik času stráví lidstvo denně u televize a kolik toho za tu dobu mohlo vykonat ke svému vzájemnému obohacení, pak si uvědomíme bídu, v níž dnes lidstvo žije. Kolik dobročinných aktivit na poli sociálním i ekologickém by těmito znehodnocovanými silami mohlo být realizováno, kolik by toho mohlo být učiněno pro lepší život postižených, starých, nemocných a dětí, pro lepší život rostlin a zvířat v naší krajině, pro čistotu vody, vzduchu a půdy, kolik rukodělných výrobků k vzájemné potěše by mohlo být vytvořeno, kolik uměleckých děl, jaká nesmírná kreativita a rozmanitost by zde mohla kvést, jak by mohla vzkvétat angažovaná občanská společnost, kdyby všichni lidé každý večer neopouštěli realitu, neupadali do transu, ale naplňovali své lidství!

Místo aby se zabývali svým osudem a přemítali, proč je potkalo právě to, co je potkalo, jaký mají události v jejich životě smysl, co jim jejich osud vyjevuje a jak k nim promlouvá, zabývají se lidé osudy vymyšlených „hrdinů slaboduchých seriálů - slaboduchých proto, že oproti duchovní síle spočívající v osudu každého z nás jde o pouhou bezkrevnou, bezbarvou náhražku bez vůně a bez zápachu. Místo aby si všímali života ve svém bezprostředním okolí, nechávají si namlouvat výmysly o politickém dění na druhém konci světa a neuvědomují si, že toto dění má pro ně význam právě jen do té míry, nakolik mu uvěří a nakolik mu sami budou připisovat důležitost. Místo aby pozorovali list stromu u svého domu, odhalovali jedno jeho tajemství za druhým a pronikali svým duchem až k jeho bytostné podstatě, dívají se na filmy o zvířatech v rovníkové Africe nebo v Arktidě, na filmy, které je nakonec zanechají ještě prázdnější než dřív. Místo aby se radovali ze vzájemnosti s bytostmi duchovního světa, nechávají se osliňovat zábavními estrádami všeho druhu. Místo aby žili svůj život a svůj osud, sedí jako tělo bez ducha u blikající obrazovky, konzumují spousty vymyšlených osudů, přemýšlejí o nich, baví se o nich se svými známými, čtou si o celebritách, a vlastní život jim uniká mezi prsty. Žijí v iluzi, v ubohém vymyšleném světě, a jsou slepí vůči vší té nádheře reálného světa všude kolem.

Dr. Heinz Budemeier, profesor vědy o médiích na univerzitě v Brémách, popisuje, jak v rámci přípravy na seminář o účincích médií musel projít několik videokazet. Po 15 minutách sledování obrazovky se vydal do své kanceláře přes malý parčík. Zatímco ráno cestou na univerzitu pozoroval náznaky začínajícího

podzimu a radoval se z krásy parku, nyní neviděl nic. „*Slunce stále ještě svítilo, všechno bylo jako předtím, pro mě však zůstala příroda němá. Kde jsem předtím prožíval něco ze zvláštnosti ohlašující se roční doby, byly teď nejasné barvy, nějakým způsobem osvětlené povrchy. Nic víc, co by se mě dotýkalo.*“ Profesor Buddmeier si oslabení svého zraku, respektive své vnímavosti dal do souvislosti se sledováním obrazovky. Aby si tuto domněnku ověřil, provedl malý experiment s účastníky svého semináře. Nejprve je vzal do blízkého lesíka a vyzval je, aby se otevřeli prožitku místa. Poté se odebrali do učebny a dívali se na zaznamenanou zpravodajskou relaci. Bezprostředně poté šli opět do lesíka. „*Účastníci byli otřeseni. Ihned pochopili, proč jsem je zavedl dvakrát na totéž místo. Nedostavilo se nic z toho, co zažili předtím a co je tolik potěšilo. Do lesa jsme přišli po asfaltové silnici. Tato silnice na sebe nyní poutala jejich pozornost. Kromě toho vnímali auta, která zde byla zaparkovaná. Především jejich barva bila do očí. Podobné to bylo s cedulemi u silnice, televizními anténami a dalšími technickými předměty, kterých si před tím vůbec nevšimli. (...) Kdo se dívá na televizi, nedokáže už vidět to, co dělá svět zajímavým.*“

Televize působí na naši duši, na náš vnitřní svět. Deformuje ho a přizpůsobuje ho vymyšlenému, plochému, bezkrevnému a bezduchému světu televizních pořadů. Svůj vnitřní svět však neustále realizujeme; civilizační skutečnost, která nás obklopuje, je výsledkem naší činnosti: a projevem našeho nitra. Vytváříme kolem sebe jen to, žije v naší duši a v našem duchu. Je-li dnes situace kolem nás čím dál neutěšenější, svědčí to o pokračující devastaci našeho nitra. Televize je jedním z hlavních nástrojů té devastace. Nepodaří-li se učinit této zkáze přítrž, bude znamenat zastavení našeho vývoje. Pokud ovšem nezasáhnou zvenčí mechanismy, které nás donutí, abychom vzpamatovali a abychom mohli vykročit dál na své cestě a neskončili ve slepé uličce. Na nás bude záležet, zda k tomu bude muset dojít.